

Розділ III
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ НАПРЯМИ
ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ**

УДК 338.124.4:001

І. Г. Бабець

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ
ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА**

Запропоновано модифіковану методику оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, яка передбачає дослідження динаміки інтегрального показника та виявлення і аналіз ключових загроз безпеці. На прикладі підприємства апробовано удосконалені методичні підходи до нормування індикаторів, розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки та визначення впливу зміни індикаторів на зміну інтегрального показника. За допомогою коефіцієнта чутливості визначено найбільш істотні загрози фінансовій безпеці підприємства та джерела їх виникнення.

Ключові слова: *фінансова безпека підприємства, інтегральний показник, загрози безпеці, коефіцієнт чутливості.*

Постановка проблеми. У період загострення фінансово-економічної кризи в Україні забезпечення позитивних тенденцій економічного і соціального розвитку можливе лише за умови ефективного функціонування вітчизняних підприємств, адже саме їх діяльність є первинною ланкою формування економічної складової національної безпеки. Економічна безпека суб'єктів господарювання виконує визначальну роль у зміцненні безпеки національної економіки і є передумовою її стабільного розвитку, оскільки ефективна та стабільна діяльність підприємств безпосередньо визначає рівень таких функціональних складників безпеки держави, як виробничий, фінансовий, соціальний, технологічний, зовнішньоекономічний, енергетичний та екологічний. У зв'язку з цим актуальною є проблема оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та виявлення ключових факторів підвищення ефективності його діяльності, що потребує розробки відповідних методичних підходів до проведення окремих етапів діагностики стану підприємства.

Поняття економічної безпеки підприємства є комплексним і передбачає, поряд із досягненням фінансової стійкості, забезпечення сучасного технологічного рівня виробництва, ефективність ризик-менеджменту та організаційної структури, правову захищеність діяльності, захист інформаційних ресурсів, безпеку персоналу, капіталу, майна і комерційних інтересів. Основою формування майнової, інтелектуальної, кадрової, технологічної та інших елементів економічної безпеки підприємства є фінансова складова. Саме вона «визначає формування оптимального перерозподілу фінансових ресурсів, створення об'єктивних умов для розвитку відтворювальних процесів капіталу підприємства» [1, с. 89]. Отож, здійснення адекватної оцінки стану фінансової безпеки підприємства дозволить зробити висновки про його здатність до стійкого функціонування і розвитку на основі використання наявних ресурсів, а також про можливість забезпечення інших складових економічної безпеки на належному рівні.

Стан дослідження. У науковій літературі економічна безпека суб'єкта господарювання визначається як «стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування підприємства у даний час і в майбутньому» [2]. В існуючих методичних підходах до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства дослідники використовують чистий прибуток як основний критерій побудови системи індикативних показників [3; 4]. Для здійснення експрес-діагностики фінансової безпеки підприємства пропонується розрахунок інтегрального показника на основі згортання показників фінансової ліквідності та платоспроможності, порівняння його із значеннями нормативного та граничного інтегральних показників [5].

У навчально-методичній літературі розрахунок рівня економічної безпеки підприємства пропонується здійснювати через визначення інтегрального показника методом зважених сум окремих функціональних критеріїв, що визначаються на основі порівняння можливої величини збитків, які можуть бути завдані підприємству, та ефективності заходів щодо попередження виникнення цих збитків [6, с. 285; 7, с. 530; 8, с. 538].

Існуючі методики оцінки рівня фінансової безпеки передбачають розрахунок індикативних показників та їх порівняння з граничними значеннями, визначення інтегрального показника, що дозволяє робити висновки про фінансовий стан підприємства та ступінь його відповідності критеріям економічної безпеки. Висновок про ключові фактори фінансової безпеки підприємства робиться на основі аналітичної оцінки тенденцій зміни фактичних значень індикаторів фінансової

безпеки – показників платоспроможності, фінансової стійкості та ін. З точки зору забезпечення здатності підприємства щодо запобігання загрозам чи зниження їх впливу, потребують розробки методичні підходи щодо виявлення найбільш істотних загроз та оцінки їх впливу на рівень фінансової безпеки підприємства.

Мета статті полягає в удосконаленні методичних підходів до оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства в частині визначення впливу загроз на значення інтегрального показника фінансової безпеки та апробації обґрунтованої методики в процесі дослідження стану конкретного підприємства.

Виклад основних положень. Оцінка фінансового стану підприємства базується на розрахунку і аналізі тенденцій зміни основних показників діяльності. Водночас застосовуються різні підходи: індикативний, який передбачає розрахунок індикаторів фінансової безпеки підприємства та їх порівняння з пороговими значеннями відповідних показників; ресурсно-функціональний, що базується на оцінюванні ефективності використання власних і позикових фінансових ресурсів та забезпечення фінансової стабільності і незалежності підприємства; аналіз достатності оборотних коштів. Найбільш ґрунтовним вважається індикативний підхід, на основі якого можна не лише здійснювати аналіз відповідності фактичних значень фінансових показників діяльності підприємства, а й розраховувати інтегральний показник фінансової безпеки, що дозволить визначати вплив загроз на рівень фінансової безпеки підприємства та здійснювати порівняння декількох підприємств за станом і динамікою фінансової безпеки.

Застосуємо основні принципи індикативного методу для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, яке виробляє цемент (з метою дотримання конфіденційності інформації назва підприємства не вказується), та визначимо основні загрози його безпеці. Згідно з індикативним підходом, першим етапом оцінки рівня фінансової безпеки підприємства є формування системи індикаторів, до якої включимо показники платоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості, порядок розрахунку та порогові значення яких визначені Н. Реверчук [4, с. 184]. Розрахуємо фактичні значення індикаторів фінансової безпеки (табл. 1) та порівняємо їх з граничними величинами.

Як зрозуміло з табл. 1, упродовж 2009–2013 рр. здійснюється істотне погіршення усіх показників діяльності підприємства, що дозволяє зробити припущення про зниження рівня фінансової безпеки. У 2009 р. лише коефіцієнт маневрування власного капіталу не відповідав критеріям безпеки, а більшість показників знаходилися в межах порогових значень, що свідчило про порівняно високий рівень фінансової безпеки підприємства.

Індикатори фінансової безпеки підприємства

Рік	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Фінансовий важіль (леверидж)	Коефіцієнт маневрування власного капіталу	Рентабельність продукції	Рентабельність продажу	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	Коефіцієнт швидкої ліквідності
2009	2,04	4,71	0,23	-0,06	47,3	32,1	0,22	0,93
2010	0,85	4,8	0,41	-0,29	23	18,7	0,02	0,4
2011	0,5	3,6	0,55	-0,32	13,4	11,8	0,007	0,3
2012	0,32	2,38	1,32	-0,92	7,1	6,7	0,048	0,23
2013	0,77	1,32	0,97	-1,3	5	4,8	0,014	0,29
Граничне значення	не менше 2	не менше 0,5	не більше 1	не менше 0,4	не менше 10	не менше 20	не менше 0,2	не менше 0,7

Натомість у 2013 р. більшість показників-стимуляторів істотно нижчі за порогові значення. Станом на 31.12.2013 р. фінансове становище підприємства характеризується недостатньою платоспроможністю та ліквідністю, обмеженою можливістю погашення поточної заборгованості коштами чи оборотними активами. Лише два показники – коефіцієнт фінансової незалежності та фінансовий важіль – знаходяться у межах порогових значень. У зв'язку з цим можна зробити висновок про істотне погіршення стану фінансової безпеки.

Отже, на основі результатів аналізу фактичних значень індикаторів та їх порівняння з пороговими значеннями можна зробити висновок про загострення низки загроз фінансовій безпеці підприємства внаслідок зменшення власного капіталу, прибутковості та платоспроможності.

Проте за результатами такого дослідження неможливо оцінити динаміку рівня фінансової безпеки та визначити вплив загроз на рівень фінансової безпеки підприємства. Відповідно, здійснимо більш ґрунтовне дослідження фінансової діяльності підприємства і розрахуємо інтегральний показник фінансової безпеки.

Інтегральний індекс економічної безпеки підприємства визначають [8] за формулою:

$$I = \sum_{i=1}^n \lambda_i \cdot R_i, \quad (1)$$

де λ_i – коефіцієнт, що відображає значущість функціонального складника економічної безпеки;

R_i – величина часткового критерію за i -тим функціональним складником;

n – кількість функціональних складників економічної безпеки підприємства.

Значення окремих функціональних критеріїв розраховуються як співвідношення можливої величини збитку підприємства і суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних із його попередженням:

$$R_i = \frac{CЗ_i}{З_i}, \quad (2)$$

де $CЗ_i$ – сукупний збиток за i -тим функціональним складником економічної безпеки, грн;

$З_i$ – сумарні витрати на реалізацію заходів щодо попередження збитку за i -тим функціональним складником економічної безпеки, грн.

Проте, як зазначає Т. Васильців, запропонований критерій може використовуватися тільки у випадку наявності кількісних оцінок збитку, пов'язаного із впливом загроз, а також величини витрат, необхідних для їхнього усунення [9, с. 47]. Зважаючи на відсутність необхідних даних для досліджуваного підприємства, як часткові критерії за кожним функціональним складником використаємо нормалізовані значення індикаторів фінансової безпеки підприємства.

Нормування статистичних показників проводимо згідно з методом, за якого для показників-стимуляторів як нормувальне значення оберемо максимальне значення показника для досліджуваного підприємства за п'ять років (2009–2013 рр.), а для показників-дестимуляторів – мінімальне значення відповідного показника за цей період. Отож, нормування статистичних показників здійснюватимемо за формулами (3) і (4), що дозволить повністю врахувати позитивні і негативні тенденції в фінансовій діяльності підприємства під час розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки:

$$X_{норм\ i}^S = \frac{X_{факт\ i}}{X_{max}}, \quad (3)$$

$$X_{норм\ i}^D = \frac{X_{\min}}{X_{факт\ i}}, \quad (4)$$

де $X_{факт\ i}$ – фактичне значення i -го індикатора фінансової безпеки підприємства;

$X_{норм\ i}^S$ – нормалізоване значення i -го показника-стимулятора фінансової безпеки підприємства;

$X_{норм\ i}^D$ – нормалізоване значення i -го показника-дестимулятора фінансової безпеки підприємства;

$X_{\max}$ – максимальне значення i -го індикатора фінансової безпеки підприємства;

$X_{\min}$ – мінімальне значення i -го індикатора фінансової безпеки підприємства за досліджуваний період.

Вагові коефіцієнти λ_i для індикаторів розраховуємо за допомогою моделі головних компонент модуля «Факторний аналіз» програми «Статистика» і за формулою (1) визначаємо інтегральний індекс фінансової безпеки підприємства.

Як бачимо з таблиці 2, у 2009 р. усі індикатори фінансової безпеки відповідали критеріям безпеки, про що свідчать високі нормалізовані значення цих показників. Відповідно інтегральний показник фінансової безпеки у 2009 р. також наближається до найвищого значення – 1. З 2010 р. унаслідок різкого погіршення показників, особливо коефіцієнта маневрування власного капіталу та коефіцієнта абсолютної ліквідності, здійснюється зниження рівня фінансової безпеки підприємства, про що свідчить зменшення інтегрального показника з 0,999 у 2009 р. до 0,415 у 2010 р. і до 0,188 у 2013 р. Як відомо, зміна кожного індикатора щодо його порогового значення сигналізує про посилення або послаблення загроз фінансовій безпеці підприємства.

Визначивши ступінь впливу зміни кожного індикатора на зміну значення інтегрального показника, можна оцінити вплив відповідної загрози на рівень фінансової безпеки підприємства. З метою визначення відповідних показників, покращення яких найбільше сприятиме зміцненню безпеки підприємства, та виявлення на цій основі найбільш впливових загроз, для мінімізації або усунення яких необхідно насамперед розробляти відповідні заходи, застосуємо метод аналізу чутливості інтегрального індексу фінансової безпеки до зміни кожного індикатора.

Інтегральний показник фінансової безпеки підприємства

Рік	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Фінансовий важіль (леверидж)	Коефіцієнт маневрування власного капіталу	Рентабельність продукції	Рентабельність продажу	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Інтегральний індекс фінансової безпеки підприємства
	нормалізовані значення показників								
2009	1	0,981	1	1	1	1	1	1	0,999
2010	0,417	1	0,561	0,207	0,486	0,582	0,091	0,430	0,415
2011	0,245	0,75	0,418	0,187	0,283	0,367	0,032	0,322	0,282
2012	0,157	0,496	0,174	0,065	0,150	0,209	0,218	0,247	0,191
2013	0,377	0,275	0,237	0,046	0,106	0,149	0,064	0,312	0,188
Вагові к-ти	0,141	0,051	0,121	0,144	0,127	0,119	0,153	0,143	–

Визначення показників, які найбільше впливають на рівень фінансової безпеки досліджуваного підприємства, здійснимо з використанням функціональної залежності інтегрального індексу від множини індикаторів, отриманої в процесі обробки даних за допомогою моделі головних компонент у програмі «Статистика». Розрахуємо коефіцієнт чутливості (еластичності) у 2013 р. на основі підходу, викладеного в [10], за формулою:

$$K_i = \frac{\Delta I_{\text{ФБ}}}{\Delta x_i} \cdot \frac{x_i}{I_{\text{ФБ}}}, \quad (5)$$

де $\Delta I_{\text{ФБ}}$ – різниця між фактичним значенням інтегрального індексу фінансової безпеки і значенням індексу після зміни статистичного значення індикатора на 1%;

Δx_i – величина зміни статистичного значення індикатора;
 x_i – фактичне (початкове) значення статистичного індикатора;
 $I_{ФБ}$ – початкове значення інтегрального індексу фінансової безпеки.

Результати розрахунку коефіцієнта чутливості (табл. 3) доводять, що інтегральний індекс фінансової безпеки підприємства є найбільш чутливим до зміни коефіцієнта загальної ліквідності ($K_{\text{ч}} = 0,282$), який характеризує здатність підприємства погашати поточні (короткострокові) зобов'язання за рахунок оборотних активів.

Це означає, що зменшення коефіцієнта загальної ліквідності на 1% призводить до зниження інтегрального показника фінансової безпеки підприємства на 0,282% за інших рівних умов.

Таблиця 3

Рівень чутливості інтегрального показника фінансової безпеки підприємства до зміни індикаторів

Показники	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Фінансовий важіль (леверидж)	Коефіцієнт маневрування власного капіталу	Рентабельність продукції	Рентабельність продажу	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності
Коефіцієнт чутливості	0,282	0,075	0,154	0,035	0,072	0,094	0,052	0,237

Інтегральний індекс фінансової безпеки досліджуваного підприємства також достатньо чутливий до зміни коефіцієнта швидкої ліквідності ($K_{\text{ч}} = 0,237$), який характеризує платіжні можливості підприємства щодо погашення поточних зобов'язань за умови своєчасного здійснення розрахунків з дебіторами.

Відповідно, зменшення значення цього коефіцієнта на 1% призведе до зниження інтегрального показника фінансової безпеки на 0,237% за інших рівних умов.

Отже, враховуючи істотний вплив показників ліквідності на рівень фінансової безпеки досліджуваного підприємства, визначимо основні загрози: недостатність у підприємства оборотних коштів, які можуть бути використані для погашення короткострокових зобов'язань; зниження реальних надходжень за зростаючої потреби підприємства в коштах; зростання низьколіквідних елементів (запасів) у структурі поточних активів; зростання ймовірності неповернення боргів і зниження реального рівня платоспроможності.

Висновки. З метою оцінки рівня фінансової безпеки підприємства доцільно застосовувати індикативний підхід, який дозволяє на стадії попереднього аналізу показників діяльності підприємства визначити ступінь їх відповідності критеріям безпеки, та зробити попередні висновки про стан безпеки. Формування системи індикаторів здійснюється з урахуванням різних аспектів діяльності підприємства, для чого використовуються показники платоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості.

Для дослідження зміни рівня фінансової безпеки підприємства та забезпечення можливості проведення міжгалузевих і внутрішньогалузевих порівнянь та групування великої кількості підприємств за ступенем їх відповідності критеріям безпеки розраховується інтегральний показник методом «зважених сум»: сума добутків нормалізованих значень індикаторів на їхні вагові коефіцієнти.

Процедуру нормування фактичних значень індикаторів необхідно проводити за таким принципом: нормалізоване значення показників-стимуляторів визначається як відношення фактичного значення показника у рік t до його максимального значення за досліджуваний період, а для показників-дестимуляторів використовується відношення мінімального значення показника за досліджуваний період до його фактичного значення у рік t . Вагові коефіцієнти визначаються за допомогою моделі головних компонент модуля «Факторний аналіз» програми «Статистика».

Ранжування загроз фінансовій безпеці підприємства і визначення найбільш небезпечних із них доцільно здійснювати за результатами розрахунку коефіцієнта чутливості інтегрального показника до зміни кожного окремого індикатора.

Коефіцієнт чутливості (еластичності) визначається як відносна зміна інтегрального показника фінансової безпеки у відсотках, що відповідає відносній зміні фактора (індикатора) на 1% за інших рівних умов. Індикатори, для яких значення коефіцієнтів чутливості будуть найбільші, відображають істотні загрози фінансовій безпеці.

Це дозволяє керівництву підприємства зосередити увагу насамперед на ключових загрозах безпеці та розробляти заходи щодо їх уникнення чи зниження впливу.

1. Куркін М. В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств: навч. посібник / М. В. Куркін, В. Д. Понікаров, Д. В. Назаренко. – Х.: ІНЖЕК, 2010. – 300 с.

2. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В. Ф. Гапоненко, А. Л. Беспалько, А. С. Власков. – М.: Ось-89, 2007. – 208 с.

3. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67.

4. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія / Н. Й. Реверчук. – Львів: ЛБІНБУ, 2004. – 195 с.

5. Рета М. В. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / М. В. Рета, А. О. Іванова // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – № 21 (994). – С. 29–37.

6. Горлачук В. В. Економіка підприємства: навч. посібник / В. В. Горлачук, І. Г. Яненко. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.

7. Манів З. О. Економіка підприємства: навч. посібник / З. О. Манів, І. М. Луцький. – К.: Знання, 2004. – 580 с.

8. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.

9. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.

10. Кибиткин А. И. Эконометрические методы оценки чувствительности экономической системы / А. И. Кибиткин, О. В. Скотаренко // Вестник МГТУ. – 2010. – № 1. – С. 22–26.

Бабец І. Г. Усовершенствование методики оценки уровня финансовой безопасности предприятия

Предложена модифицированная методика оценки уровня финансовой безопасности предприятия, предусматривающая исследование динамики интегрального показателя, выявление и анализ ключевых угроз безопасности. На примере предприятия апробированы усовершенствованные методические подходы к нормированию индикаторов, расчету интегрального показателя финансовой безопасности и определению влияния изменения индикаторов на изменение интегрального показателя. С помощью коэффициента чувствительности определены наиболее существенные угрозы финансовой безопасности предприятия и источники их возникновения.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, интегральный показатель, угрозы безопасности, коэффициент чувствительности.

Babets I. G. Improvement of methods of evaluating of financial security enterprise level

A modified method of estimating the degree of financial security of an enterprise was suggested. It involves the study of dynamics of integral index and the identification and analysis of the key security threats. In order to assess the level of company's financial security an indicative approach was used. That allows determining the degree of compliance of financial security of an enterprise during the period of preliminary analysis of the company's performance with the adopted security guidelines and drawing preliminary conclusions about the state of security. Thus the formation of a system of indicators occurs with the use of indicators of solvency, financial stability and profitability. To investigate the changes in the level of company's financial security and provide opportunities for cross-sectorial or intra-industry comparisons an integral index is calculated as the sum of normalized values of indicators multiplied by their weights. Normalized values of stimulant indicators are calculated as the ratio of the actual value of the index in year t to its maximum value over the studied period, and for the de-stimulant indicators – the ratio of the minimum value of the index over the period to its actual value in year t.

Ranking threats to the financial security of an enterprise and determining the most dangerous ones was done on the basis of the calculation of the integral index of sensitivity to change. Sensitivity coefficient is defined as the relative change in the integral indicator of financial security (in percentage) which corresponds to the relative change in factor by 1%, ceteris paribus. Indicators, for which the values of the coefficients of sensitivity will be the largest, reflect the significant threat to financial security. This allows company management to focus primarily on key security threats and to develop measures to avoid or reduce the impact.

Key words: financial security of an enterprise, integral index, security threats; sensitivity coefficient

Стаття надійшла 29 жовтня 2014 р.

УДК 336.6:658.1

**Н. М. Внукова,
М. М. Воротинцев**

**АНАЛІЗ ІНТЕГРАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ
КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ФІНАНСОВИХ
КОМПАНІЙ І КРЕДИТНИХ СПІЛОК**

Виконано аналіз існуючих підходів і моделей розрахунку інтегральних показників кредитостійкості кредитних спілок та фінансових компаній в Україні. Визначено, що модель розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи, що застосовується, не є оптимальною. Перевірено та визначено нові інтервали (межі) оцінки кредитостійкості кредитних спілок